N. D. Popescu și romanele istorice de consum

Dragoș VARGA

Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
E-mail: dragos.varga@ulbsibiu.ro

N. D. Popescu and the Historical Consumption Novels

Abstract: The article aims to identify some of the peculiarities of the 19th century outlaw novel in relation to the conventions and the stereotypes of the historical novel, focusing on N. D. Popescu's novels. The author almost always proves rather undemanding about the accuracy of historical data, not necessarily for strictly literary reasons, but rather to better fit the adventures and actions of the characters in accordance with the moralizing intention of his writings, present in almost all his novels. It is not by chance that he always chooses the sources that best fit his stated intentions.
Keywords: genre theory, 19th century literature, Romanian literature, Romanian novel, novel subgenres, historical novel, N. D. Popescu.

Citation suggestion: Varga, Dragoș. "'N. D. Popescu și romanele istorice de consum." *Transilvania*, no. 11-12 (2023): 39-42.
https://doi.org/10.51391/trva.2023.11-12.06.

Mai vechea discuție despre tradiția romanului istoric românesc, dar și a romanului în general, purtată cu atâta încrâncenare în critica noastră în prima jumătate a secolului XX, repune pe tapet, de fiecare dată, problema corpusului limitat de opere încadrabile genului, chiar lipsa unor titluri importante, și, în ultimă instanță, apariția relativ întârziată, a unor intenții literare clar asumate, după cum subliniam într-un articol anterior[1]. Observam atunci că e, cumva, paradoxal faptul că o literatură născută odată cu cronicile istorice, nu a generat niciodată, de-a lungul secolelor XVIII și XIX, un roman istoric veritabil sau un romancier cât de cât acceptabil. În introducerea volumului *The Historical Novel,* John Neubauer subliniază faptul că romanul istoric, precum multe alte specii literare, a fost importat în Europa Est-Centrală, aici manifestându-se însă cel mai puternic în secolul XIX, fiind probabil cel mai popular gen, chiar dacă Georg Lukács, autor al primei prezentări detaliate a genului, ignoră cu totul literatura est-central europeană[2].

În cadrul binecunoscutei „bătălii pentru roman" din critica literară românească au fost invocate varii cauze ale acestei lipse a tradiției romanului, de la neprofesionismul scriitorului român, absența unei mase critice de cititori specializați, lipsa unei tradiții epice, nașterea întârziată a unei burghezii cultivate. Pe bună dreptate, Nicolae Iorga remarca faptul că munca romancierului, spre deosebire de a poetului, este „nemăsurat de grea și timpul cerut mai lung":

> „Romanul pentru a trăi are nevoie de o categorie socială eminamente modernă, oamenii de litere ca profesie. [...] La noi, cum am spus, nimeni nu-i om de litere de profesie. Literatura se face din fugă, în ceasurile slobode, când n-ai ce face, la o literatură de paradă, de împrejurare: lipsa de mijloace de trai și neplata editorilor fac pe toți cei mai talentați să alerge la mijloace străine de artă pentru a câștiga. [...] Dacă această lipsă în condiția socială a artistului ne fură atâta timp din activitatea poetului și nuvelistului, va face imposibilă munca grea și necontenită a romancierului"[3].

Interesul pentru dezvoltarea genului a existat, iar corpusul de romane scrise în secolul XIX nu e neapărat de neglijat, chiar dacă, valoric, ele nu se ridică la nivelul romanelor occidentale. Astfel, din analizele realizate în cadrul proiectului *Astra Data Mining. Muzeul digital al romanului românesc din secolul al XIX-lea*, rezultă, valorificând dimensiunea paratextuală, că aproximativ

35 din cele 157 de romane digitizate (cam 20 %), pot fi anexate categoriei *romanului istoric*, o trimitere directă la trama istorică existând în cazul a 23 de romane. E vorba de acele romane care care conțin în subtitluri una dintre următoarele sintagme: „roman istoric", „nuvelă istorică", „episoade din istoria...", „poveste istorică", „act istoric", „un episod din..."[4]. Din totalul acestor 23 de romane, doar 10 sunt indexate în DCRR-1 ca „roman istoric", „narațiune istorică", „roman istoric romanțios", „roman de reconstituire istorică", în cazul unora dintre acestea menționându-se încadrarea „la limita genului", din cauza monopolului pe care finalitatea documentară îl deține în economia romanelor. În cazul celor mai multe, se subliniază în articol, avem de-a face cu explicații precum „în realitate un roman de moravuri" sau „roman de senzație cu elemente istorice". Autorii articolului citat menționează că „încercarea de a verifica aplicabilitatea unor asemenea observații asupra tuturor romanelor încadrabile în subgenul romanului istoric se dovedește a fi, în final, un demers valid, întrucât și situația romanelor care nu conțin indicii paratextuali menționați este una similară. În afara romanelor încadrate de DCRR-1 în categoria celor istorice, rămân cele cărora le lipsesc trăsăturile ce ar putea să le asigure apartenența la genul romanesc și cele considerate romane de senzație, de moravuri, erotice sau, dacă ar fi să nuanțăm și mai mult, romane care sunt construite pe un fundal istoric (dintre evenimentele istorice discutate și evocate, menționăm doar câteva: istoria Daciei și destinul lui Decebal, istoria Imperiului Roman, domniile lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, epoca domniilor fanariote, Revoluția de la 1848, Războiul de Independență etc.), dar care dezvoltă și aduc în prim-plan, fapt consemnat și în DCRR-1, dimensiunea erotică, melodramatică și pitorească"[5]. Concluzia care s-ar impune ar fi că, în cazul romanului istoric din secolul al XIX-lea, asistăm la o transformare continuă a subgenului, în special prin intermediul interferențelor cu alte subgenuri (romanul de senzație, de mistere, de moravuri, erotic, criminal etc.), aceasta fiind, de altfel, una dintre particularitățile esențiale ale romanului istoric, analizate pe larg de Jerome de Groot: imensa versatilitate a genului, capacitatea sa de a fermeca o masă largă de cititori luând diferite forme, de la romance, roman polițist, gotic, thriller, horror, roman de mister etc.

Un autor de cursă lungă, poate cel mai „harnic" dintre romancierii perioadei, rămâne N. D. Popescu care a atins cam toate subgenurile existente în secolul al XIX-lea, al cărui profil se potrivește perfect pe cel creionat de Nicolae Iorga în articolul mai sus menționat. Funcționar în Ministerul de Externe, unde a lucrat până la pensionare, este cunoscut pentru redactarea mai multor calendare, dar și pentru romanele sale senzaționaliste cu teme istorice sau inspirate de baladele și cântecele cu haiduci. Nicolae Iorga însuși este destul de reticent în ceea ce-l privește, dându-l ca exemplu atunci când justifică interesul cititorilor români pentru literaturile străine:

> „Și apoi ce alt arată această răspândire a literaturilor străine decât sărăcia literaturei noastre? Cetirea romanelor străine e un efect, nu o cauză a sterilității noastre în materie de roman. Lumea, doritoare de a-și cheltui puterile nervoase disponibile cu arta, caută în literatura noastră ceva care să se poată ceti și, găsindu-se față în față în lumea scriitorilor de roman cu N.D. Popescu și d. Duiliu Zamfirescu, închide fioroșii haiduci ai celui dintâi și aruncă la o parte pesimismul fantazist al celui de-al doilea, pentru a găsi ceva mai de seamă în altă limbă"[6].

G. Călinescu este încă și mai dur în formulări, vorbind despre „scrierile de colportaj" ale lui N. D. Popescu, „compilator de calendare, autor de nuvele istorice (*Radu al 3-lea cel Frumos*, *Neagoe Vodă și Meșterul Manole sau Zidirea mânăstirii Curtea de Argeș*, *Distracțiunile lui Vlad Vodă Țepeș*, *Vintilă din Slatina și fericirea*, *Țunețea lui Mihai Bravul*, *Maria Putoianca*, *Fata dela Cozia*, *Amazoana dela Rachova*, etc.)", scrieri ce „nu sunt fantezie curată, cum s'ar crede, și cu documentație, însoțite câteodată de scurte priviri istorice. N.D. Popescu avea pretenția de a urma pe Odobescu. Nuvelele n'au valoare. Ceea ce a făcut simpatică figura colportorului chiar printre scriitori (Sadoveanu îl cultiva în tinerețe) sunt istoriile de haiduci..."[7]. În epocă însă, scrierile lui erau însă la mare căutare, prezentând toate premisele unei literaturi de consum, de masă, apreciate pentru patriotism, culoare națională, eroism etc.: „Cetiți pe acest scriitor în care talentul scânteiază, în care imaginațiunea este o flacără, în care frumosul vorbei și ideilor se par a fi jucând ca fluturii în razele soarelui. Un stil curat și gust ales și arta bine pronunțată sunt proprietăți ce-i pregătesc un succes frumos", scria George Popescu într-un articol din 1877, publicat în „Familia". În 1931, la 10 ani de la moartea scriitorului, Dragoș Nerva publică în „Universul", un scurt articol comemorativ, *Un scriitor popular: N.D. Popescu*, în care vorbește despre realul talent descriptiv, de „patriotismul său sănătos":

> „În scrierile lui, N. D. Popescu urmărea să răspândească în masele adânci ale poporului cunoștințe din istoria neamului și nu puțini pe vremea lui așteptau apariția *Calendarului pentru toți* cu nerăbdare. [...] Dacă în scrierile sale citate până acum. N. D. Popescu dovedește talent, în descrierea istoriei țării sale, în «Efemeridele» publicate de dânsul, se recunoaște pe lângă pasiunea istorică şi o putere de muncă şi o răbdare rare. Iubitor al folclorului şi al cântecelor populare, el le adună și publcă în volume cari, împreună cu Haiducii săi, erau citite cu pasiune de poporul pe care l-a iubit. Este de remarcat că N. D Popescu făcea din Haiduci, adevărați eroi ai neamului, spre deosebire de alți scriitori, cari au încercat să-l imite fără succes însă. Aceeași pasiune de cercetare a trecutului nostru, o dovedește în cartea: «Istoria

Comerţului Românesc», lucrată de dânsul şi apărută în 1911. [...] La ministerul de externe, unde a funcţionat peste 10 de ani şiunde, ca şef al arhivelor, a lăsat frumoase amintiri, apoi la arhivele Statului, puterea lui de muncă găsea domeniu favorit. Veşnic în căutare de documente vechi, la Academia Română era obicinuitul cercetător"[8].

La fel, în 1933, Al. Victor, comentând un articol, „O pagină din trecut" al Claudiei Milian apărut în ziarul „Dimineața" din 1 ianuarie 1932, articol ce cuprindea rezumatul romanului istoric *Fata dela Cozia* al lui N. D. Popescu, remarcă și el succesul de public în epocă al autorului: „Deși această scriere nu prezintă azi decât o slabă importanță informativă (în partea ultimă), totuși, se vede că a fost atât de gustată de publicul puțin exigent, de pe atunci încât autorul său, N. D. Popescu, — un om însuflețit de iubirea de țară și un adânc cunoscător al istoriei Românilor, — a fost nevoit să scoată o a doua ediție în 1887, apoi o a treia, în 1892 și, în sfârșit, o a patra, în „Biblioteca pentru toți" (Ed. Leon Alcalay)".

Comentariile referitoare la geneza și la structura romanului sunt, din mai multe puncte de vedere, relevante pentru schematismul scrierilor lui N. D. Popescu. Cu un subiect preluat după cunoscuta poezie eroică a lui Bolintinianu, „Fata dela Cozia" care punea în gura personajelor „cuvinte înălțătoare, pline de romantism, de patriotism înflăcărat, ceea ce era în contrast adânc cu figurile mari din trecutul nostru ce erau înclinate mai mult spre acțiune decât spre dialectică", N. D. Popescu construiește o proză pe cât de schematică, pe atât de alambicată, în care încearcă să topească cât se poate de mult din clișeele romanelor de aventuri occidentale, cu fiul de domn, Vintilă Vlad, al patrulea fiu al lui Vlad Dracul, îndrăgostit de umila orfană, Voichița, pe cât de sărmană și da nenorocită, pe atât de frumoasă și delicată, cu despărțirea lor din cauze geloziei unei alte pretendente, cu reapariția Voichiței deghizată în ipostază de erou al oastei lui Vlad Dracul, regăsirea lor, încercarea rivalei de a o otrăvi etc. Aventuri peste aventuri, neiscusit legate unele de altele, cu dialoguri neverosimile și greu de asimilat ce încercă destul de mult răbdarea cititorilor, cu burți digresive și explicații istorice în încercarea de a da o documentare exactă situațiilor narative, dar cu toate cusăturile la vedere, însă, peste toate, Al. Victor nu ezită în a lăuda calitățile romanului care oferă „o lectură plăcută" cititorilor săi, căutând, în acelaș timp, „să desvolte gustul pentru studiul trecutului nostru". E remarcată inclusiv partea inițială adaugată în ultima ediție, rezumatul istoric al domniei lui Vlad Vodă Dracula, considerată o „monografie bine documentată asupra vieții lui Vlad-Dracul, ce ar fi de un real folos și astăzi, pe lângă cele ce s'au scris despre viața atât de frământată a acestui Domnitor, fiu legitim al lui Mircea cel Mare". În esență însă, acest preambul inutil, nu ajută prea mult proza, nefiind deloc integrată în narațiunea propriu-zisă. Autorul însuși își ia, în finalul romanului, unele măsuri de precauție, pentru a nu i se putea imputa unele inadvertențe documentare, dar subliniind cumva și caracterul pur literar al scrierii: „Scriind această nuvelă nici n'am avut pretenţie să dau la lumină o scriere istorică. Introducerea, ce e dreptul, un rezumat istoric, dar un foarte scurt rezumat, care tratează numai despre epoca domniei tatălui lui Vlad Călugărul, iar nici de loc de a lui. D-l Al. Lepădatu susţine că soţia sas'a numit Simonida, şi D-l St. Nicolaescu susţine că Vlad Vodă s'a mai căsătorit o dată, după ce s'a descălugăril, şi că a doua a sa soţie s'a numit Eupraxia. Aşea trebue să se fi numit şi una şi alta, căci afirmările D-lor sunt bazate pe documente istorice neîndoioase; cu toate acestea eu am păstrat tot numele cele vechiu, precum şi întreaga legendă, astfel că şi în a patra ediţie păstrez tradiţia cea veche cu toate ne exactităţile ei, pentru că e mai sonor numele de Vintilă decât acela de Vlad, şi mai drăgălaşiu acela de Voichiţa decât acela de Simonida ce a purtat prima femee a lui Vlad Călugărul, şi terminând încă o dată repet cititorilor: aveţi înnaintea ochilor numai o simplă nuvelă istorică, iar nu o scriere pur istorică".

De altfel, N. D. Popescu se dovedește aproape întotdeauna destul de neexigent în privința exactității datelor istorice, nu neapărat din motive strict literare, ci mai degrabă pentru a potrivi mai bine aventurile și acțiunile personajelor în concordanță cu caracterul moralizator al scrierilor sale, caracter ce pare să primeze în cam toate romanele sale. Nu întâmplător alege întotdeauna sursele care se pliează mai bine pe intențiile sale declarate, cum se întâmplă, de exemplu, și în unul dintre primele sale romane: *Radu allu III-lea cellu Frumosu*, în care, încă din prefață își explică opțiunea de a valorifica informațiile despre domnitor preluate din „istoria" lui Dionisie Fotino, punând în lumină mai mult latura patriotică, luminoasă, bunătatea voievodului, descris în alte cronici destul de contradictoriu, ca afemeiat, corupt, tiran etc.: „Ce a atribuitu să fac? Să allegu opiniunea cellui mai demnu de crezut. Acesta am şi făcut'o. Dionisie Fotino conţine în história sa asupra Principatelor Române, adevărurile celle mai nenegabile, basate pe acte autentice şi resone; de la densulu, dar, am împrumutat scheletul historicu. Dacă opiniunile ve voru fi contrarii, cruţaţi-me, ve rogu, de culpa produsă din allegere". Evident, alegerea nu este una fericită, personajul fiind mult mai ofertant din punct de vedere al biografiei, ca frate al lui Vlad Țepeș, cu copilăria petrecută la curtea otomană, cu informațiile privind atracția sultanului pentru el etc., multe din acestea fiind din plin exploatate în prezent.

Note

1. Dragoș Varga, „Consumism și propagandă în romanul istoric românesc din perioada comunistă (I)", *Transilvania*, no. 11 (2016): 82-85; Dragoș Varga, „Consumism și propagandă în romanul istoric românesc din perioada comunistă (II)", *Transilvania*, no. 12 (2016): 16-18.
2. John Neubauer, „The Historical Novel. Introduction", în *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, eds. Marcel Cornis-Pop and John Neubauer (Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004), 463-466.
3. Nicolae Iorga, „De ce n-avem roman", în *Pagini de tinerețe*, vol. 2 (București: Editura pentru Literatură, 1968), 24-28.
4. Andrei Terian et al., „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă", *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28.
5. Terian et al., „Genurile romanului românesc", 22.
6. Iorga, 28.
7. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (Onești: Editura Aristarc, 1998), 553.
8. Dragoș Nerva, „Un scriitor popular: N.D. Popescu", în *Universul*, nr. 64 din 9 martie, 1931.

Bibliography

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. https://revistatransilvania.ro/mdrr.

Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* [The History of Romanian Literature from Origins to the Present]. Onești: Editura Aristarc, 1998.

De Groot, Jerome. *The Historical Novel*. London/New York: Routledge, 2010.

Goldiș, Alex, Cosmin Borza, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Dragoș Varga, and David Morariu. "Poli de producție ai romanului românesc (1901-1932)" [Production Centers of the Romanian Novel (1901-1932): Editorial Networks and Canonization Process]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 45-52.

Hughes, Helen. *The Historical Romance*. London / New York: Routledge, 2005.

Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române: 5 secole de literatură* [The Critical History of Romanian Literature]. Pitești: Editura Paralela 45, 2008.

Maxwell, Richard. *The Historical Novel in Europe, 1650- 1950*. Cambridge University Press, 2009.

Pillat, Dinu. *Mozaic istorico-literar. Secolul* XX [*An Historical-Literary Mosaic. The XXth*

Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, and Dragoș Varga. "Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă." [The Genres of the 19th Century Romanian Novel. A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 17-28.

Varga, Dragoș. "The Winning Formula. Convenții și stereotipuri ale romanului haiducesc în Mina haiduceasa. Fata codrilor de George Baronzi." *Transilvania*, no. 11-12 (2021): 49-52.

Varga, Dragoș. *Consumism și propagandă în romanul istoric românesc din perioada comunistă (I)* [Consumerism and Propaganda in Romanian Historical Novel under Communism]. *Transilvania*, no. 11 (2016): 82 – 85.

Varga, Dragoș. *Consumism și propagandă în romanul istoric românesc din perioada comunistă (II)* [Consumerism and Propaganda in Romanian Historical Novel under Communism]. *Transilvania*, no. 12 (2016): 16 – 18.

Varga, Dragoș. *În căutarea naratorului perfect* [In Search of the Perfect Narrator]. Iași: Institutul European, 2011.